

EEVA UUSITALO

FT, koordinaattori

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Ajatuksia etnografiasta, kulkemisesta ja vakavasti ottamisesta

Lectio praecursoria Jyväskylän yliopistossa 14.8.2020

Etnografian harjoittaminen etnologian oppiaineessa on kiitollista, sillä se sallii ja jopa kannustaa uudenlaisten näkökulmien etsimiseen ja vaihtoehtoisten reittien kulkemiseen tutkimuksessa. Ruotsalaiset etnologit Billy Ehn ja Orvar Löfgren (1996) ovat pukeneet periaatteen sanoiksi kehottamalla tutkijoita kulkemaan tutkimukseensa pääsisäänkäynnin sijaan keittiön oven kautta. Keittiön oven tutkija löytää usein kentältään, joka on etnografille avoin paikka improvisoida ja tehdä kokeiluja (Hastrup 2018).

Etsin väitöskirjassani uusia reittejä kylien tutkimiseen tarkastelemalla niiden kehityskulkuja ajallisuuden ja aineellisuuden käsitteiden tuella. Tutkimus perustuu kenttätööhöni Ahvenselän kylässä Sallassa ja Kolin kylässä Lieksassa. Olen haastatellut ihmisiä, keskustellut kyläläisten kanssa epävirallisemmin, kulkenut kylillä havainnoiden, katsellen ja kuunnellen. Tutkimusmenetelmäni voi siis kuvata etnografiseksi kenttätöksi, jonka myötä kokosin aineistoni. Etnografiaa ei pidä kuitenkaan yksinkertaistaa pelkästään etnologisten yleistysten raaka-aineeksi (esim. Ingold 2011). Sen tarkoitus ei ole myöskään tuottaa tarkkaa ja niin sanotusti todellisuutta vastaavaa kuvausta kylistä. Etnografiassa kohdetta ei voi kiinnittää paikalleen yksityiskohtaista erittelyä varten. Aika ja näkökulma muuttavat kohdetta, samoin monenlaiset analyyttiset mahdolli-

suudet, muuttuvat teoriat, tutkijakumppanit, keskustelutoverit ja monet muut asiat vaikuttavat siihen, millainen kuva kohteesta milloinkin piirtyy. (Hastrup 2018.)

Kulkemisesta

Kutsun etnografista otettani kulkemiseksi. Vaikka kulkeminen tarkoittaa tutkimuksessani kirjaimellista liikkumista kylillä, se on ollut työssäni myös tapa asennoitua tutkimuksen prosessiin. Kulkeminen on työtäni profiloiva lähestymistapa ja löytyy tutkimuksessa tekemieni valintojen ja rajausten taustalta. Kulkeminen pohjautuu Tim Ingoldin englanninkieliseen käsitteeseen *wayfare*, jonka aluksi käänsin matkanteoksi. Myöhemmin vaihdoin sen tilalle kulkemisen eli sanan, jonka taajaan käyttöön sallalaisten puheessa Ingold kiinnitti huomiota hänen tehdessä tutkimusta Sallan kylissä 1970-luvun lopulla. Hän ymmärsi, että päästäkseen sisään sallalaisten poromiesten maailmaan, hänen täytyy kulkea heidän kanssaan metsissä. Hän ei tuolloin käyttänyt sanaa *wayfare* vaan käänsi kulkemisen englanniksi *move about*. Ingold on kehitellyt ajatusta pidemmälle myöhemmässä kirjallisessa tuotannossaan, jolle oma ymmärrykseni kulkemisesta rakentuu. Laajimmillaan kulkeminen sellaisena kuin Ingold sen esittelee on enemmän kuin kävelemistä tai kokonaisvaltaista kehollista läsnäoloa. Se saa filosofisia ulottuvuuksia hänen rinnastaessaan kulkemisen elämiseen ja maailmassa olemiseen.

Kulkeminen on liikkumisen ja kävelyn kehollista kokemista ja sellaisena osa kävelyetnografiana tunnettua menetelmää. Se on kenttätöitä tekevä tapa osallistua paikan muodostumiseen. Maisemassa liikuttaessa ympäristö avautuu monesta näkökulmasta, ei pelkästään yhdestä kiinteästä katselupisteestä (Ingold ja Vergunst 2006, 68). Kulkija-tutkija ei tee lueteloa kylien sisällöistä, vaan ihmettelee, pitää aistinsa avoimina ja havainnoi, mitä kylissä eteen aukeaa.

Kylillä kulkevan tutkijan ja kylän kohtaamisia voi kuvata hieman hankalan kuuluisen kietoutumis-käsitteen tuella (*entanglement*) (Ingold 2008, 1807–1808). Sillä tarkoitetaan tilanteita, joissa ihmiset, tai muut toimijat, toisiaan kohdatessaan vaikuttavat toisiinsa niin, että jokin tai jotkut asiat muuttuvat. Kietoutumis-käsite tarjoaa perustan etnografiselle tiedonmuodostukselle, joka tapahtuu lähellä kohdetta ja jossa tutkimus rakentuu yhdessä (*study with*, Ingold 2011) tutkittavien kanssa.

Tutkijan kohtaamisista kentällä alkaa kehkeytyä tulkintoja ja etnologista tietoa. Kulkemista ja kietoutumista kuvaa esimerkiksi suhteeni Ahven-
selän kylämaisemissa havaitsemiini purettujen talojen jäljelle jätettyihin
savupiippuihin. Niitä käsiteltiin ohimennen muutamissa haastatteluissa,
ja olin nähnyt niitä itsekkin kylätien varrella. Jostain syystä ne eivät jättä-
neet minua rauhaan, vaan jäivät vaivaamaan mieltäni. En ymmärtänyt,
miksi talot oli muuten purettu mutta savupiiput jätetty jäljelle. Eräänä
päivänä laitoin sukseni jalkaan ja hiihtelin puretuille taloille ottaakseni
piipuista valokuvia. Halusin ottaa niistä paremmin selkoa. Pikkuhiljaa
savupiiput alkoivat saada uusia sävyjä ja tarjoilla minulle olemassaoloon
koskevia tulkintaesityksiä, jotka laajensivat kylän yhteyksiä ulkopuolel-
leen, toisiin aikoihin ja toisiin paikkoihin.

Etnografia ei anna tekijälleen toimintaohjeita, joten se saattaa viedä tut-
kijan johonkin, mihin hän tutkimusta aloittaessaan ei arvannut pääty-
vänsä. Siksi etnografian on siedettävä epävarmuutta siitä, että hän ei pysty
sanoittamaan tutkimuksensa tarkoitusta täsmällisesti sen alkuvaiheessa.
Monesti tutkimuskysymykset saavat lopullisen muotonsa vasta kenttä-
töiden jälkeen. Oma työni löysi uomansa Antropologiapäivillä Helsingissä
lokakuussa vuonna 2015. Kuuntelin Anna Tsingin (2017) keynote-esi-
telmää, jossa hän puhui antroposeenistä, ontologiasta, rikkaruohoista,
uroshirvestä, patogeneisistä. Outo sanasto hämmensi minut, mutta muis-
tiinpanoistani päätellen olin päässyt jäljille esimerkiksi monilajisuudesta
ja eläinten maailmojen, tai ontologioiden, noususta tutkimuksissa
ihmisen näkökulman rinnalle. Olin kirjoittanut muistiinpanoihini haka-
sulkuihin poro Kursun hylätyssä lautasahaamossa. Yritin siis suodattaa
minulle uutta näkökulmaa oman ymmärrykseni ja omien kokemuksieni
läpi kiinnittäessäni Tsingin sanoman hylätyssä tuotantorakennuksessa
kenttätömatkalla Sallassa näkemääni poroon. Poroa tärkeämpi oli kui-
tenkin toinen lause, jonka löysin Tsingin esityksestä tekemistäni muis-
tiinpanoista: maiseman purkamisen alaspäin eli se mistä se on tullut ja
mihin se on menossa ja kenen unelmista maisema kertoo? Antropologi-
päivien jälkeen asiat alkoivat loksahdella kohdilleen. Tsingin luento sai
siis aikaan muutoksen eli sillä oli niin sanottua transformatiivista voimaa.

Aloin tarkastella kyliä laajempina kuin pelkästään ihmisyyhteisönä. Esi-
merkiksi Kolilla aloin nähdä, ja kuulla, hiihtohissejä, kehittämissuunni-
telmia, kirkonkelloja, henkiä, hirviä tai opaskylttejä, jotka ovat osa Kolia
ja siten osallisia sen muutoksessa. Aloin myös ymmärtää kylien ajalli-
suutta monipuolisemmin, miten mennyt ja tulevaisuus ovat läsnä kulloi-

sessakin nykyhetkessä. Tämä ymmärrys syntyi kenttäkokemuksistani. Löysin kenttämuistiinpanoistani merkinnän, joka kertoo minun tunnistaneeen eräänä syyspäivänä Kolin maisemasta Eero Järnefeltin Syysmaisema Pielisjärveltä -teoksen. Olin kirjoittanut:

Kiipesin Räsävaaran näkötorniin. Hienot näkymät Kolille. Aivan kuin Järnefeltin maalauksessa, samat värit, ja kauempana Pielisellä aurinko pilkisti pilvien raosta ja loi valoaan (Kenttämuistiinpanot 25.10.2017)

Toinen ajallisen sillan menneen ja nykyisyyden välille rakentanut Koli-kokemus ei ole kirjautunut muistiinpanoihini, vaan se on painunut mieleeni, ja siihen liittyy paljon aistietnografiaksi kutsutun tutkimusotteen piirteitä. Se menee näin:

Istun kansallispuiston alueella sijaitsevan majatalon saunan ulkoportilla. Olen tullut saunasta, hengitykseni höyryää viileässä illassa. Sammutan otsalampuni. Lumi valaisee maisemaa, mutta muuten on pimeää. Tuuli kohisee rinteen puissa. Ajattelen sen olevan sama ääni, minkä Kolin vaarojen asukkaat ovat kuulleet ennen minua. Ehkä tuulessa kuiskailivat ne henkiolennot, jotka asuttivat Kolia ennen uudisasutuksen tuloa.

Edelliset kokemukset eivät ole tärkeitä pelkästään paikan kuvauksina, vaan myös siksi, että niillä on ollut merkitystä tutkimukseni metodologiselle otteelle. Esimerkit kertovat etnografian olevan tekijälleen antoisinta silloin, kun hän löytää itsestään selvinä pidettyjen asioiden takaa uusia tulkintamahdollisuuksia ja näkökulmia. Parhaimmillaan tutkijan työ on silloin, kun kohtaa kentällä, kenttämuistiinpanoissa tai haastatteluliterraatioissa jotain, mitä ei vielä käsitä, arvoituksen, joka vaatii ratkaisua. Voidaan puhua etnografisista hetkistä, jolloin tutkija tietää olevansa jonkin oleellisen äärellä ja jolloin satunnaisistakin havainnoista voi alkaa tiivistää kytkentöjä alan teoreettisiin keskusteluihin (ks. Hastrup 2018; Strathern 1999).

Vakavasti ottamisesta

Mainitsin aikaisemmin termin 'kulkea' perustuvan Tim Ingoldin havaintoihin siitä, miten sallalaiset puhuivat liikkumisistaan. Panin merkille Ahvenselän kenttätöissä saman puhettavan ihmisten käyttäessä sanaa kuvaamaan monenlaista siirtymistä paikasta toiseen. Joku kulki töissä Kemijärvellä, joku toinen kulki navetassa, kolmas kulki naapurissa kyläilemässä. Jopa lehmistä tuli kulkijoita, kun ne päästettiin luonnonniityille

laiduntamaan. Otin siis kyläläisten käyttämän termin työni läpäiseväksi periaatteeksi. Näin tehdessäni toteutin etnologiassa ja antropologiassa viime vuosina usein kuultua ajatusta vakavasti ottamisesta.

Vakavasti ottaminen ei tarkoita sitä, että uskotaan kirjaimellisesti kaikki mitä keskustelukumppanit sanovat. Kun minulle kerrottiin Sallassa useamman kerran, että kyseessä on kuoleva kylä, en kirjannut työni tulokseksi Ahvenselän olevan kuoleva kylä. Sen sijaan otin asian vakavasti ja aloin pohtia, voiko kylien tulevaisuutta tavoitella jotenkin toisin, ei pelkästään katoamista ja vähenemistä kuvaavista numeerisista ennusteista.

Vakavasti ottaminen viittaa tutkimuskohteen teoreettiseen käsitteellistämiseen sen omista lähtökohdista. Toisin sanoen teoreettisia käsitteitä, joiden avulla kohdetta analysoidaan, ei päätetä ennakkoon, vaan ne perustuvat tutkimuksen kohteeseen. Tämä on tuttu asenne aineistoon nojaavassa tutkimuksessa. Radikaaleimmillaan vakavasti ottaminen tarkoittaa, että tutkimuskohde kertoessaan tulkintaehtonsa tuottaa aivan uuden teoreettisen välineen tutkimuskohteen analyysiin. Tähän liittyy kuitenkin monenlaisia ongelmia, esimerkiksi se, miten kyseinen käsite toimii muissa yhteyksissä eli voiko sitä käyttää esimerkiksi kulttuuriseen vertailuun tai yleistämiseen, vai jääkö kyseinen tutkimus irralliseksi ja erilliseksi yhden tapauksen kuvailuksi (Laidlaw 2017). Mielenkiintoista ja käyttökelpoisempaa vakavasti ottamisessa on se, että se haastaa esimerkiksi ei-inhimillisen ja aineellisen kulttuurin eli vaikkapa kylien ymmärtämisen muutenkin kuin ihmisten niille antamien merkitysten kautta. Kylät siis 'kertovat' omat tulkintaehtonsa ja käsitteet, joiden avulla niitä analysoidaan. Vaikka tutkija onkin se, joka valitsee mitä kuuntelee ja mitä kylistä poimii, avaa vakavasti ottaminen etnologialle mielenkiintoisia näköaloja. Tutkimuksen moniäänisyyteen sisältyy muutakin kuin puhuvia ihmisiä, ja tutkimuskohde tulee näkyviin monipuolisempana. Samalla on mahdollista liudentaa ja problematisoida vastakkaisuuksia, esimerkiksi luonnon ja kulttuurin välillä.

Olen siis tutkimuksessani suhtautunut vakavasti kyliin ja nähnyt niissä monenlaisia toimijoita, jotka ovat osa kylien muodostelmaa ja jotka omalta osaltaan saavat asioita aikaan ja osallistuvat kylien kehityskuluihin.

Myös tutkija voi, tiedostamattaan tai tiedostaen, vaikuttaa kyliin. Itse kuuntelin hieman kuumottavin poskin haastatteluja litteroidessani, kuinka selitin keskustelujen lomaan innokkaasti kyläläisille aluekehittä-

misen mahdollisuuksista. Kaksikymmentä työvuotta Ruralia-instituutissa ovat jättäneet jälkensä, joten yritän lopuksi muotoilla – jos ei aivan politiikkasuosituksia, niin aluekehittämistä ja erityisesti paikkaperustaista aluekehitystyötä tukevia huomioita.

Siis: on hyvä pitää mielessä, että kylien muodostumiseen liittyy suunnitelmallisuutta mutta myös sattumanvaraisuutta. Odottamattomat kehityskulut saattavat kääntää kylän tulevaisuuden yllättävään suuntaan, olipa se sitten sota, nouseva matkailutrendi, pienen pieni virus (COVID-19) tai jokin muu asia.

Kylien tarkastelu monenlaisten asioiden muodostelmina tuo esiin näkyvämmiin tai taka-alalle jääviä asioita. Niiden tekeminen näkyviksi tuo lisää pelimerkkejä kylien elinvoiman vahvistamiseen. Tutkijoille monenlaisten toimijuuksien ja läsnäolojen tunnistaminen avaa mielenkiintoisia yhteistyökuvioita muiden alojen tieteentekijöiden kanssa.

Kyliä voisikin tarkastella poissaolojen ja puutteiden sijaan sen kautta, mitä niissä on, mitä niissä on ollut ja millaisia mahdollisuuksien niiden nykyisyys tarjoaa tulevaisuuden varalle. Silloin huomio kiinnittyy myös kylien omiin vahvuuksiin ja niiden erityisiin kehityskulkuihin ja yksilöllisiin piirteisiin. Tämä on tärkeää myös kyläläisten näkökulmasta. Toivon tutkimukseni lisäävän uskoa siihen, että heidän kylänsä ei ole kuoleva kylä, sillä sen historiasta voi ammentaa myös nykyisyyteen ja tulevaan.

Uusitalo, Eeva 2020. Etnografian reittejä kylien ajallisuuteen ja aineellisuuteen.

URI <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3789-0>

Kirjallisuus

- Ehn, Billy ja Orvar Löfgren 1996. Vardaglivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Hastrup, Kirsten 1995. A passage to anthropology. Between experience and theory. London: Routledge.
- Hastrup, Kirsten 2004. Getting It Right. Knowledge and Evidence in Anthropology. *Anthropological Theory* 4(4), 455–472.
- Hastrup, Kirsten 2018. Collaborative Moments. Expanding the Anthropological Field through Cross-Disciplinary Practice. *Ethnos* Vol. 83, No 2, 316–334.

- Holbraad, Martin ja Morten Axel Pedersen 2017. *The Ontological Turn. An Anthropological Exposition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ingold, Tim 2008. *Binding Against Boundaries: Entanglements of Life in an Open World*. *Environment and Planning A*, volume 40, 1796–1810.
- Ingold, Tim 2011 [2000]. *The Perception of the Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Ingold, Tim 2011. *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*. London: Routledge.
- Ingold, Tim ja Jo Lee Vergunst 2006. *Fieldwork on Foot: Perceiving, Routing, Socializing*. Teoksessa Peter Collins ja Simon Coleman (toim.) *Locating the Field. Space, Place and Context in Anthropology*. Oxford: Berg. 67–86.
- Ingold, Tim ja Jo Lee Vergunst 2008. Introduction. Teoksessa Tim Ingold ja Jo Lee Vergunst (toim.) *Ways of walking. Ethnography and Practice on Foot*. Aldershot: Ashgate, 1–19.
- Laidlaw, James 2017. Review Article. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 25, 3, 396–402.
- Pink, Sarah 2009. *Doing Sensory Ethnography*. London: Sage Publications.
- Strathern, Marilyn 1999. *Property, Substance and Effect. Anthropological Essays on Persons and Things*. London: The Athlone Press.
- Tsing, Anna 2017. The Buck, the Bull, and the Dream Of the Stag: Some Unexpected Weeds of the Anthropocene. *Suomen Antropologi* 42(1), 3–21.